

**SKUPINA UDK-a 02 KAO TEMELJ TEZAVURSA
ZA PODRUČJE KNJIŽNIČARSTVA**

UDC CLASS 02 AS A BASE FOR THE THESAURUS OF
THE FIELD OF LIBRARIANSHIP

Jelica Leščić

Knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb
jlescic@hazu.hr

Maja Cvitaš

HIDRA, Zagreb
cvitas@hidra.hr

UDK / UDC 025.43:02

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 16. 6. 2003.

Sažetak

Namjera je rada izvijestiti o istraživanju podesnosti Univerzalne decimalne klasifikacije, kao opće klasifikacijske sheme, za izradbu tezaurusa posebnoga predmetnoga područja. Istraživanje se temeljilo na tiskanom (engleskom) izdanju tablica UDK-a iz 1993. koje je primijenjeno u izgradnji normativne baze podataka koja se izrađuje u Knjižnici HAZU (obuhvaća oznake UDK-a, na njima temeljene deskriptore i slobodne deskriptore) i na međunarodnoj normi ISO 2788, a dvojako se koristi – za klasificiranje i predmetnu obradu građe.

Ključne riječi: knjižničarsko nazivlje, Univerzalna decimalna klasifikacija, tezaursus, ISO 2788, normativna kontrola

Summary

The aim of this paper is to report on the research of the Universal Decimal Classification - a general classification scheme - as a possible base for the thesauri of the special subject field. The research was founded on the printed (English) edition of the UDC tables (1993) applied in the development of the authority file in the Library of the Croatian Academy of Sciences and Arts (contains UDC notations, descriptors, non-descriptors based on UDC classes or connected with them) and international standard ISO 2788, and is used in two ways – for classification and for subject analysis of documents.

Keywords: librarianship terminology, Universal Decimal Classification, thesaurus, ISO 2788, authority control

Vjesnik bibliotekara Hrvatske 46, 3-4(2003), 101-110

ISSN 0507-1925

© VBH 2003.

Pristup problemu

Godine 1965. objavljen je u nakladi Školske knjige iz Zagreba *Rječnik bibliotekarskih stručnih izraza = Vocabularium bibliothecarii* A. Thompsona, prema 2. izdanju UNESCO-a iz 1962., a u prijevodu Dane Čučković i Šime Jurića.

Hrvatsko je izdanje dvojezično: uz hrvatske nazive navode se i engleski, a po jedinim pojmovima dodan je, u zagradama, kraći tumač kojega u izvorniku nema. Raspored rječničkih jedinica temelji se na Univerzalnoj decimalnoj klasifikaciji (UDK). Za područje knjižničarstva, ali i za druga, knjižničarstvu srodna područja (bibliografija, povijest knjige, izdavačka djelatnost, grafičko-tiskarska struka, knjižarstvo, fotografija, industrija papira, knjigoveštvo) izabrani su samo najbitniji pojmovi. Rječnik prate hrvatsko i englesko abecedno kazalo pojmova s priloženim brojem/oznakom UDK-a.

Ovaj je prijevod bio prvi pokušaj utvrđivanja hrvatskih naziva za stručno područje knjižničarstva na temelju kojega se knjižničarsko nazivlje trebalo dalje razvijati, izgrađivati, osuvremenjivati i usavršavati, ali i temelj za uvođenje šire primjene UDK-a u obradu stručne knjižničarske literature u hrvatskim knjižnicama.

Primjena računalnih programa otvorila je nove mogućnosti u sadržajnoj obradi i neusporedivo bogatije mogućnosti pretraživanja bibliografskih baza podataka. UDK se koristi u brojnim knjižničnim sustavima na različite načine, o čemu je hrvatska stručna javnost opetovano izvještavana.¹

Isto je tako rasprostranjena i uporaba različitih sustava predmetnih odrednica te općih i specijalnih tezaurusa, u novije vrijeme sve češće i u Hrvatskoj.² U Knjižnici HAZU uspješno se koristi sustav UDK-a i sustav predmetnih odrednica na općenitoj razini, što je i dalo poticaj da se ispita mogućnost izrade sličnih sustava za specijalna područja.

¹ Npr., Leščić, J.; M. Cvitaš. Sadržajna obradba dokumenata temeljem UDK u računalnom katalogu Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 44, 1-4(2001), 96-109.; Leščić, J. O tezaursu : načela, izradba, struktura : pregled. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 44, 1-4(2001), 172-181.; Leščić, J. Univerzalna decimalna klasifikacija : alat za sadržajnu obradu/pretraživanje (i) specijalnih zbirki. // *Specijalne knjižnice – izvori i korištenje znanja : zbornik radova / 4. dani specijalnoga knjižničarstva Hrvatske, Opatija, 25. i 26. travnja 2002.*; uredila Maja Jokić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 163-174.; Leščić, J. Sadržajna obrada knjižnične građe. // *Bibliotekarstvo : godišnjak Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine* 43-46(1998-2001), 17-19; Leščić, J. Tezaursi : struktura i korištenje (pregled). // *Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje* 4, 1-2(2000), 11-27.; Leščić, J. Slobodno oblikovane predmetne odrednice – element edukacije za korištenje sustava sadržajne obrade. Postersko izlaganje. // 5. dani specijalnoga knjižničarstva, Opatija, 2003.

² Npr., Europski prosvjetni pojmovnik, EUROVOC, tezaursus Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Zagrebu i dr.

Povod istraživanju

Izrada predmetnih kazala u *Vjesniku bibliotekara Hrvatske*, uz pojedine sve-ske časopisa i kumulativnih za petogodišnja razdoblja, kao i planirano kumulativno predmetno kazalo za bibliografsku bazu podataka *Vjesnika bibliotekara Hrvatske* od početka njegovog izlaženja, 1950., do danas, naglasila je potrebu za utvrđivanjem suvremenoga hrvatskoga knjižničarskog nazivlja. U tom smislu, ovaj je rad pokušaj stvaranja osnove nadziranog rječnika stručnog nazivlja ovoga predmetnog područja.

Cilj istraživanja

Poduzeto je istraživanje koje je trebalo potvrditi polaznu pretpostavku da Univerzalna decimalna klasifikacija - opća klasifikacijska shema, skupina 02 Knjižničarstvo, može biti uporabljena kao vjerodostojna osnova za izradu tezaurusa danog područja.

Opis istraživanja

Istraživanje je temeljeno na srednjem engleskom izdanju tablica UDK-a *UDC BS 1000M:1993*, njegovu dodatku *Supplement no. 3: 1997 to BS 1000M: 1993* i izmjenama i dopunama objavljivanim u publikaciji *Extensions and corrections to the UDC 16(1994)–24(2002)*, te aktualnim hrvatskim leksikonima i rječnicima.

Provedeno je u normativnoj bazi podataka koja se izrađuje u Knjižnici HAZU, a ta je, za tu specifičnu namjenu, dograđena u skladu s hrvatskom normom ISO 2788.³

Baza je koncipirana tako da se u nju mogu dvojezično pohranjivati deskriptori predstavljeni nazivom i kodom, u potpunosti ili po dijelovima hijerarhijski ustrojeni, što pogoduje izradi klasifikacijskih sustava, te ih povezivati, opisivati i opremati istoznačnicama u skladu s normama ISO 2788 i ISO 5964 za izradu tezaurusa.

Dio klasifikacijske sheme UDK-a, uzet kao temelj u izgradnji tezaurusa, koristi se i za klasificiranje građe pridruživanjem numeričkog koda (broja UDK-a) jedinici građe, a nazivlja klasifikacijskih skupina kao deksriptora u predmetnoj obradi građe.

Istoznačnice deskriptora i bilješke na engleskom jeziku preuzete su iz izvornika, tj. tablica UDK-a u svrhu poredbenog pregleda rječnika.

³ ISO 2788: 1986. Documentation. Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri.

Na razini UDK-a uključene su glavne i specijalne podjele broja i priloženi primjeri.

Prikaz rezultata

Kao rezultat istraživanja nastao je rječnik kontroliranih, međusobno povezanih, preporučenih naziva (deskriptora) koji donosi i pridružene nepreporučene nazive (nedeskriptore), oznake UDK-a i nazive deskriptora na engleskom jeziku.⁴

Deskriptori se postupno oblikuju tako da se nazivlje klasifikacijskih skupina transformira u iskaze u prirodnom jeziku, a 'stari' klasifikacijski oblik postaje njegova istoznačnica čime se, uz pridruženi broj UDK-a, u potpunosti čuva veza na ishodišni sustav.

Dodatno se grade (paradigmatski) odnosi: a) između deskriptora - hijerarhijski odnosi (BT, NT) i asocijativni odnosi (RT) i b) između deskriptora i nedeskriptora - odnosi ekvivalencije (USE, UF).

Zapisi u normativnoj bazi podataka sastoje se od sljedećih elemenata: broja UDK-a, preporučenog naziva na hrvatskom i preporučenog naziva na engleskom, bilješke na hrvatskom i bilješke na engleskom te od nepreporučenog/nepreporučenih naziva na hrvatskom i nepreporučenog/nepreporučenih naziva na engleskom. Veze među zapisima preporučenih naziva temelje se na zadanoj hijerarhiji UDK-a (širi naziv, uži naziv) i srodnosti među skupinama UDK-a (srodan naziv).

Primjer: zapis u normativnoj bazi podataka

deskriptor →	ZAŠTITA KNJIGE
engl. naziv →	= Care, preservation of books
bilješka (engl.)→	SN: Including: damage, restoration, cleaning, protection
bilješka (hrv.)→	SN: Uključivo: oštećenje, obnova, čišćenje, zaštita
nedeskriptor →	UF: Knjiga: zaštita
srodan naziv →	RT: 024.8 : Oštećivanje, gubitak i krađa građe
širi naziv →	BT: 025.8 : Rukovanje, obrada i smještaj građe
uži naziv →	NT: 025.855 : Uništavanje i raspršivanje zbirke
oznaka UDK-a →	UDK: [025.85]

Sustav je moguće širiti prikupljanjem i sistematizacijom novih, slobodnih deskriptora i izvan sustava UDK-a, ovisno o potrebama i razvoju stručnog područja što je u ovom eksperimentu i učinjeno. Oni su građeni prema načelima navedenim u definicijama u Dodatku 1. Oznaka UDK-a im nije dodijeljena pa se svrstavaju unutar strukture UDK-a (uspostavljanjem BT i NT veza) abecedno na hijerarhiji-

⁴ Definicije izraza s područja sadržajne obrade dokumenata i korištene kratice temelje se na normi ISO 2788 i navedene su u Dodatku 1. Izvod iz popisa naziva, izvod iz kazala UDK-a (s pridruženim nazivima na hrvatskom i na engleskom jeziku s uputama na srodne skupine UDK-a) i izvod iz abecednog kazala naziva na engleskom jeziku (s pridruženim oznakama UDK-a) nalaze se u Dodatku 2.

skoj razini gdje se nalaze. Prema potrebi se po srodnosti povezuju s drugim područjima (RT).

Zapisima se pristupa kroz hijerarhijsku strukturu koja se mehanizmom veza uspostavlja na temelju strukture UDK-a:

Oznaka UDK-a: preporučeni naziv,
te kroz dvojezična abecedna kazala **indeksnih, preporučenih i nepreporučenih, naziva.**

Jednom pohranjene, podatke je moguće prikazati i jednodimenzionalno na način klasičnog, papirnatog medija.

Primjeri

- rječnička jedinica:

AACR

=AACR

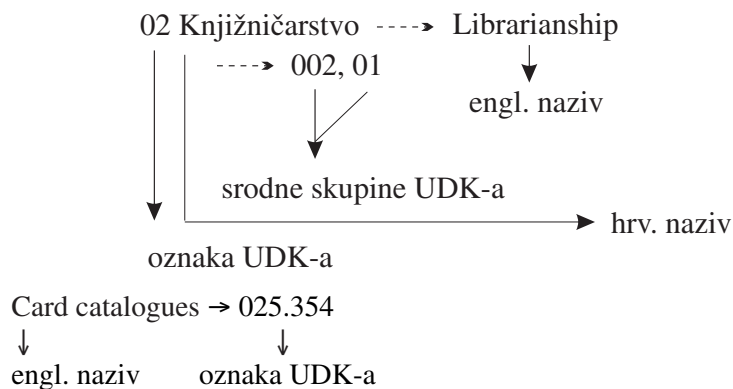
UF: Anglo-American Cataloguing Rules

UF: Angloamerička kataložna pravila

BT: 025.31 : Kataložna pravila

- jedinica u kazalu UDK-a: sastoji se od oznake UDK-a, naziva na hrvatskom jeziku, naziva na engleskom jeziku i srodne skupine UDK-a

- jedinica u abecednom kazalu naziva na engleskom jeziku: sastoji se od naziva na engleskom jeziku i oznake UDK-a

Zaključak

Istraživanje je pokazalo da hijerarhijska struktura UDK-a na zadovoljavajući način služi kao ishodište bilježenju naziva pojedinoga predmetnog područja u formi tezaurusa i može poslužiti kao model za istovjetna ispitivanja ostalih predmetnih područja.

Kao opseg osnovnog fonda deskriptora za područje knjižničarstva predlaže se onaj koji se temelji na konceptu skupine UDK-a 02 koja je iskorištena kao čvrsta struktura organizacije znanja. Nazivi klasifikacijskih grupa uporabljeni su kao ishodište u pronalaženju odgovarajućih, pogodnijih, sintagmi prirodnog jezika za označivanje predstavljenog koncepta.

Sustav je moguće širiti prikupljanjem i sistematizacijom novih deskriptora izvan sustava UDK-a, ovisno o potrebama i razvoju stručnog područja.

Izdvojeni deskriptori mogu poslužiti kao zadovoljavajuća osnova za daljnju izgradnju nadziranoga rječnika stručnih naziva danoga područja s uporištem u rasporedu UDK-a.

LITERATURA

Extensions and corrections to the UDC 16(1994) – 24(2002).

ISO 2788: 1986. Documentation. Guidelines for the establishment and development of monolingual thesauri.

ISO 5964: 1985. Documentation. Guidelines for the establishment and development of multilingual thesauri.

Leščić, J. O tezaursu : načela, izradba, struktura : pregled. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 44, 1-4(2001), 172-181.

Leščić, J. Sadržajna obrada knjižnične građe. // Bibliotekarstvo : godišnjak Društva bibliotekara Bosne i Hercegovine 43-46(1998-2001), 17-19.

Leščić, J. Slobodno oblikovane predmetne odrednice – element edukacije za korištenje sustava sadržajne obrade. Postersko izlaganje. // 5. dani specijalnoga knjižničarstva, Opatija, 2003.

Leščić, J. Tezaursi : struktura i korištenje (pregled). // Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije i Baranje 4, 1-2(2000), 11-27.

Leščić, J. Univerzalna decimalna klasifikacija : alat za sadržajnu obradu/pretraživanje (i) specijalnih zbirki. // Specijalne knjižnice – izvori i korištenje znanja : zbornik radova / 4. dani specijalnoga knjižničarstva Hrvatske, Opatija, 25. i 26. travnja 2002.; uredila Maja Jokić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 163-174.

Leščić, J.; M. Cvitaš. Sadržajna obradba dokumenata temeljem UDK u računalnom katalogu Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 44, 1-4(2001), 96-109.

Universal Decimal Classification. International Medium Edition. Ed. 2. London : BSI, 1993.; Supplement No. 3 : 1997.

DODATAK 1

Definicije

indeksni naziv

prikazivanje pojma, u prvome redu u obliku imenice ili imenične skupine
napomena: naziv za indeksiranje može se sastojati od više riječi i tada se naziva višičlanim nazivom; u nadziranom rječniku za indeksiranje, naziv je označen ili kao preporučeni naziv ili kao nepreporučeni naziv
engl.: indexing term

jezik za indeksiranje

nadzirani niz naziva izabranih iz prirodnog jezika koji se upotrebljavaju za prikazivanje predmeta dokumenta u sažetome obliku
engl.: indexing language

nepreporučeni naziv

istoznačnica ili bliskoznačnica preporučenog naziva; nepreporučeni naziv ne dodjeljuje se dokumentima, ali se upotrebljava kao pristupnica u tezaursu ili abecednome kazalu, korisnika vodi uputom (npr., UPORABI ili VIDI) do odgovarajućega preporučenog naziva; katkad se naziva “nedeskriptor”
engl.: non-preferred term

preporučeni naziv

naziv koji se dosljedno upotrebljava za indeksiranje da bi se prikazao neki pojam; katkad se naziva “deskriptor”
engl.: preferred term

tezaursus

rječnik nadziranoga jezika za indeksiranje, formalno organiziran tako da su prethodni odnosi među pojmovima (npr., “širi” i “uži”) jasno izraženi
engl.: thesaurus

višičlani naziv

naziv za indeksiranje koji se može morfološki rastaviti na sastavne dijelove, od kojih svaki može biti izražen ili ponovo izražen kao imenica koja može sama za sebe služiti kao naziv za indeksiranje
engl.: compound term

Simboli, kratice

=	preporučeni naziv na engleskom jeziku
,	nabrajanje
:	naziv u inverziji
—	aspekt preporučenog naziva
SN	bilješka (Scope Note)
UF	koristi se umjesto (Use For) nepreporučenog naziva
USE	koristi prihvaćeni naziv
RT	srodni naziv (Related Term)
BT	širi naziv (Broader Term)
NT	uži naziv (Narrower Term)

DODATAK 2

Izvod iz popisa naziva

ABECEDNA KAZALA

- = Alphabetic indexes
- SN: Including: of persons, subjects, places
- SN: Uključivo: osoba, predmeta, mjesta
- UF: Kazala: abecedna
- BT: 025.34 : Knjižnični katalogi - - po metodi rasporeda
- UDK: [025.347]

ABECEDNI PREDMETNI KATALOG

- = Alphabetical subject catalogues
- UF: Predmetni katalog: abecedni
- BT: 025.343 : Predmetni katalog
- UDK: [025.343.1]

ANALITIČKA KATALOŽNA JEDINICA

- = Analytical entries (with bibliographical details)
- UF: Kataložna jedinica: analitička
- BT: 025.32 : Načela katalogizacije
- UDK: [025.322]

AUTORSKA ODREDNICA

- = Authors heading
- UF: Odrednica: autorska
- BT: 025.323 : Odrednica

BIBLIOBUS

- USE: Pokretne knjižnice
- UDK: [021.65]

BIBLIOGRAFSKA JEDINICA: RASPORED

- USE: Raspored bibliografske jedinice
- UDK: [025.321.3]

BIBLIOGRAFSKA KLASIFIKACIJA (BLISS)

= Bibliographic Classification (Bliss)

BT: 025.44 : Klasifikacije s pretežno abecednim oznakama

UDK: [025.44BC]

ČITANJE

= Reading

RT: 090.1 : Bibliofilija, bibliomanija

RT: 159.9 : Psihologija

RT: 372.41 : Početna nastava čitanja

RT: 82 : Književnost

BT: 02 : Knjižničarstvo

NT: 028.01 : Čitalački ukus i navike

NT: 028.02 : Psihologija čitanja

NT: 028.1 : Metode i tehnika čitanja

NT: 028.2 : Izbor izdanja

NT: 028.3 : Tečajevi čitanja

NT: 028.4 : Čitanje književnih djela

NT: 028.5 : Čitanje mladih

NT: 028.6 : Poučavanje umijeću čitanja

NT: 028.7 : Korištenje referentnih djela

NT: 028.8 : Savjeti čitateljima

UDK: [028]

DECIMALNE KLASIFIKACIJE

= Decimal classifications

UF: Klasifikacije: decimalne

BT: 025.45/.46 : Klasifikacije s pretežno numeričkim oznakama

NT: 025.45DDC : Deweyeva decimalna klasifikacija

NT: 025.45UDC : Univerzalna decimalna klasifikacija

UDK: [025.45]

Izvod iz kazala UDK-a

02 Knjižničarstvo—>Librarianship

—>002, 01

021 Knjižnično poslovanje—>Function of libraries

021.2 Obrazovna funkcija knjižnica—> Educational function of libraries

021.3 Knjižnice i obrazovne ustanove

—>Relation of libraries to educational institutions

—> 027.6/.8, 331.38, 371.64

021.4 Dodatne usluge knjižnica—> Accesory services of libraries

—> 027.6/.8

021.6 Knjižnični sustavi—>Library networks

021.61 Depozitarne knjižnice—>Storage areas

- 021.62 Područne knjižnice—>Branch libraries
- 021.63 Knjižnični sustavi: struktura
—>Structure of library systems
- 021.64 Međuknjižnična suradnja—>Inter-library cooperation
- 021.65 Pokretne knjižnice—>Mobile libraries
- 022 Knjižnične zgrade i oprema—>Library site, building, premises,
equipment
—> 727.8

Izvod iz abecednog kazala engleskih naziva

- Accessions catalogues -> 025.341.1
- Acquisition and accessioning -> 025.2
- Administration of library buildings -> 025.9
- Administrative committees -> 023.3
- Advice to readers -> 028.8
- Alphabetical indexes -> 025.347
- Alphabetical subject catalogues -> 024.343.1
- Alphabetic-classed catalogues -> 025.343.3
- Analytical entries (with bibliographical details) -> 025.322
- Appointment, tenure of officers -> 023.2
- Arrangement of entry -> 025.321.2
- Audio-visual materials and services -> 025.177
- Authors catalogues -> 025.342
- Bibliographic classification (Bliss) -> 025.44BC
- Branch libraries -> 021.62
- Broadsides, broadsheet -> 025.174
- Card catalogues -> 025.354
- Care, preservation of books -> 025.85
- Cataloguer's interpolations -> 025.321.7
- Catalogues in order of accession and location
-> 025.341
- Cataloguing -> 025.3
- Cataloguing rules -> 025.31
- Central authority libraries -> 027.54
- Charges, fees-> 024.2
- Classification and indexing -> 025.4
- Classification principles and procedure -> 025.4.01
- Classification systems -> 025.44/.47
- Classified, systematic catalogues -> 025.343.2
- Clearing houses for duplicates -> 025.267
- Collation -> 025.33